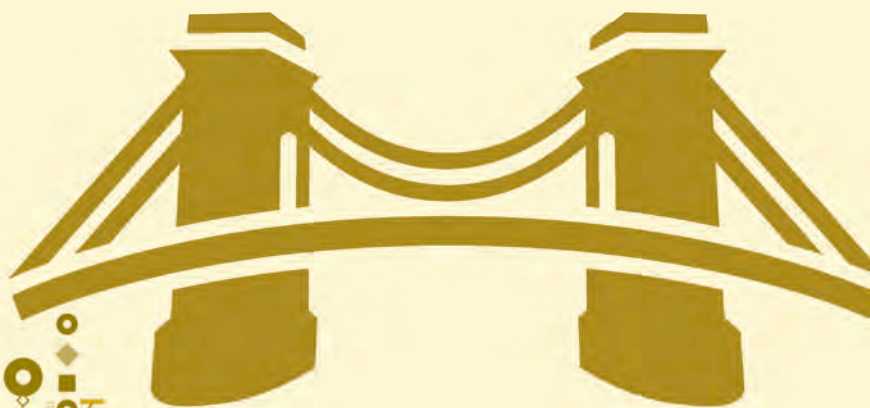

A romantika

romantikus képalkotás » romantikus
ellentézés » himnusz » epigramma »
óda » dal » rapszódia » ballada »
versláb » verselési rendszer » rímes
időmértékes verselés » rímtelen
időmértékes verselés » trochaikus
verselés » disztichon » hexameter »
pentameter » kötött verssor »
szóképek » alakzatok

Reformkor és romantika Magyarországon

◆ Barabás Miklós: Széchenyi István (1848)

A reform fogalma ► 1825-től az 1848. március 15-én kezdődő forradalomig ível történelmünknek az a sikerekben gazdag korszaka, amelyet **reformkornak** nevezünk.

A reform békés, erőszakmentes társadalmi átalakulás, megújulás.

A magyar reformkorban ez kiterjed a politika, a gazdaság és a szellemi élet minden területére. A tét nem kisebb, mint a **nemzet** újjászületése. A reformkorban alakul ki a mai értelemben vett nemzet. A polgárosodni kívánó, régi múltjából példát merítő nemesség áll a reformmozgalom élére. A nemesség legjobbjai fölismerik, hogy a nemzet ereje a jogfosztott emberek sokaságában rejlik. Ettől fogva lesz politikai tényező a **nép**.

A reformmozgalom legfőbb színhelye – ahol a reformeszméket nyilvánosan szembesítik a régi rend képviselőivel – a pozsonyi országgyűlés. Az irodalom felvirágzása nagyrészt annak köszönhető, hogy az írók szolgálni kívánnak nemzetüknek. A hivatásos politikusok közt számos író is részt vesz a reformországgyűléseken, például a költőként, politikusként és szónokként egyaránt kiemelkedő **Kölcsey Ferenc**, majd **Vörösmarty Mihály**.

A mozgalom kezdeményezői ► E mozgalom fő kezdeményezője az ország egyik legvagyonosabb földbirtokosa, **Széchenyi István** gróf (1791–1860). Apja, **Széchenyi Ferenc** példáját követi, aki fölépíttette a Nemzeti Múzeumot és a Nemzeti Könyvtárat. (Az apa a második „é”-n is ékezettel írta nevét.) Széchenyi nemcsak bőkezű **mecénás** – a tudomány és a művészet pártfogója –, hanem kiváló közigazdász és politikai szervező is. A császári udvarban is tekintélye van, így politikai szinten támogatja a közintézmények létesítését és működését. Segíti egyebek közt a Magyar Tudományos Akadémia felállítását, amely évtizedek óta a művelt magyarok vágyálma volt. Kezdeményezi a főváros első Duna-hídja, a *Lánchíd* megépítését, a *gőzhajózás* és a *vasút* megindítását és a *lóversenyzést*. *Újságokat* indít, amelyek elterjesztik az országban a reform gondolatát. Írásaival arra törekszik, hogy megnyerje a lakosságot a mozgalomnak. *Hitel*, *Világ* és *Stádium* című könyveivel megalapozza a korszerű nemzetgazdaság gondolatát. A forradalmi kormányban ő a közlekedési miniszter. Bár a Kossuth-féle forradalmi és függetlenségi politikát ellenzi, az önálló magyar hadsereg létesítését mégis nagylelkűen támogatja. Kossuth „a legnagyobb magyar”-nak nevezi.

Wesselényi Miklós erdélyi gróf beszédeivel, mezőgazdasági és politikai tárgyú írásaival, cselekedeteivel ugyancsak a reformok ügyét szolgálta. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia igazgatóságának, elsőként szabadította fel jobbágyságait, a pozsonyi országgyűlések főrendiházában az ellenzék egyik vezéralakja lett. Kortársaitól az „árvízi hajós” nevet kapta, mivel személyesen mentett embereket az 1838-as pesti árvíz idején. Kossuthtal együtt börtönbüntetéssel sújtotta az osztrák kormányt.

Kossuth Lajos a közép- és köznemesség szószólója. Újságokat alapít, hazafias szellemű cikkeivel a nemzeti és személyes szabadság, a szabadelvűség és a polgári demokrácia elveit képviseli. Ő a vezércikk megteremtője a magyar sajtó történetében. (A **vezércikk** az újság feltűnő helyén – az első vagy valamelyik páratlan oldalon – elhelyezett, időszerű elvi kérdést taglaló, olykor mozgósító újságközlemény.) Kossuth cikkei nyomán terjedt el például az érv és a tény szavunk. A Batthyány-kormány pénzügyminisztere, majd a trónfosztás után az ország kormányzója.

Deák Ferenc ugyancsak az országgyűlések nagy hatású szónoka. Politikai éleslátásának köszönhetően „a haza bölcse” címet kapta időskorában. 1848-ban a forradalmi kormány igazságügyi minisztere volt.

A reformkor irodalmi előkészítői ▶ Már a reformmozgalom előkészítésében jelentős szerepet töltöttek be a kor írói, költői. **Kazinczy Ferenc** (1759–1831) a nyelvújítás és az irodalomszervezés révén hatalmas szervezőmunkát végzett: szinte a kor egész értelmiségével levelezést folytatott. Az országos eszmecsere a reformmozgalom iskolája volt.

A század elejének legjelentősebb költője, **Berzsenyi Dániel** (1776–1836) a reformokban már nem vállalt szerepet, de verseivel je-

◆ Kossuth Lajos (ismeretlen festő)

◆ Székely Bertalan: Deák Ferenc (1869)

◆ Donát János: Berzsenyi Dániel (1817)

◆ Pesti Magyar Színház

lentősen hatott az országért felelősséget érző nemességre; Széchenyi gyakran idézte költeményeit.

Kölcsey Ferenc a reformkor előtt megírta a magyar nemzet imádságát, a *Himnuszt*. A magyarság erkölcsi felelősségére hívta fel a figyelmet verseiben és szónoki beszédeiben. A reformkor kezdeti szakaszában **Vörösmarty Mihály** eposza, a *Zalán futása* szavai váltak szállóigévé: a mű az „ősi

dicsőség” példáit villantja fel mozgalmas képeiben. Vörösmarty „a nemzet ébresztője” címet köszönhette a hőskölteménynek.

Szellemi központok. Küzdelem a nemzeti színházért ► Kazinczy kapcsolatteremtő képességei hasznosnak bizonyultak, de a reformkor évtizedeiben már nem volt elég a személyes varázs: korszerű központi intézményekre is szükség volt.

A 19. század elejétől egyre inkább Pest vált az ország szellemi központjává. Számos iskola épült. A drámafordítások mellett magyar nyelvű drámák is születtek, amelyeket **vándorszíntársulatok** adtak elő, mivel a század első évtizedeiben még nem volt állandó magyar nyelvű színház. Budán és azokban a városokban, ahol számottevő volt a német polgárság, már voltak állandó német színházak, gyakran ezekben léptek fel a magyar nyelven játszó társulatok. 1837-ben felépült a **Pesti Magyar Színház**, amelyben a magyar színjátszás is otthonra talált.

OLVASD EL!

Jókai Mór reformkori hőse, Kárpáthy Zoltán „csalfa lyánynak” véli Katinkát, amikor az hajába tűzi az Emánueltól kapott rózsát. „...ne menjünk oda, ahol nők is vannak, ott az ember még csak kedvére nem is pezsgőzhet” – mondja a sértett Emánuel, mert úgy érzi, egész addigi széptevését semmibe vették. Mind a ketten elkeserednek, ám másként dolgozzák fel sérelmeiket. (Jókai Mór: *Kárpáthy Zoltán*, Munkafüzet, 85. oldal.)

Tudomány, művészet ► 1830-ban kezdi meg működését a **Magyar Tudományos Akadémia**. 1836-ban megalakul a **Kisfaludy Társaság**, amely pályázatokkal, pénzjutalmakkal ösztönzi az írókat új művek írására. A sajtóban virágzásnak indul a **kritika** műfaja, amely az értékek kiválasztását szolgálja. Kibontakozik a zenei élet, fejlődik a képzőművészet. A reformkor-

ban indul **Liszt Ferenc** zeneszerző és zongoraművész fényes pályája. A forradalom iránti rokonszenvét kifejezik zongorára írt *Magyar rapszódái*, amelyek sorában a *Rákóczi-indulót* is feldolgozta. **Erkel Ferenc**, a *Himnusz* megzenésítője a szabadságharc után lett a nemzeti operairodalom első jelentős képviselője (legfontosabb operái a *Bánk bán* és a *Hunyadi László*).

◆ A Magyar Tudományos Akadémia

Romantika és népiesség ► A kor uralkodó irodalmi és művészeti áramlata a reformkor, a forradalom és a szabadságharc idején és a szabadságharc bukása utáni évtizedekben a **romantika**. Elterjed a **népiesség**, amely felhasználja a népköltészet elemeit.

A romantika a 19. század első felének uralkodó korstílusáé Európában. Magyarországon a húszas években fejlődik ki, s a reformkor érzésvilágával telítődik. A kiegyensúlyozottságot, harmóniát kedvelő klasszicizmussal szakító romantika zaklatott és nyugtalan formákat keres.

A romantikát a szabadon szárnyaló képzelet vezérli. A nyomasztónak tartott valóságból eltávolodva az időben, térben távoli világba, az álmokba merül. Végleteket fejez ki: jót és rosszat, szépet és rútat. Fölfedezi a nép művészetét. Az egyéniséget hangsúlyozza.

A klasszicizmus főként az ókori görög és római irodalom és művészet példáiból merít, a romantika inkább a középkort idézi fel, **s a régi nemzeti dicsőségre hivatkozik**. Költészetünkben Kölcsey Ferenc és Vörösmarty Mihály teljesíti ki a romantikát.

A romantika az évszázad második felében is virágzik **Jókai Mór** regényeiben és **Madách Imre** drámáiban. Madách fő műve, *Az ember tragédiája* a szabadságharc utáni korszak legjelentősebb drámája. Romantikus költőként indult **Vajda János** is, de későbbi működése már egy újabb irányzat, a **szimbolizmus** felé mutat.

A népies-nemzeti költők ► A negyvenes években újabb irodalmi áramlat bontakozott ki a romantika mellett: a **népies-nemzeti irányzat**, amelyet a nép fiaiból lett költők teremtettek meg. Ez több, mint népiesség: nemcsak a köznép hangján szól, hanem a népnek szól, s a nép fölemelkedését tűzi ki céljául. A népköltészet igazi értékei ekkor honosodtak meg a műköltészetben. **Petőfi Sándor** (1823–1849) eljut a népforradalom gondolatáig. Költé-

szetének „üstökös” íve a forradalom és a szabadságharc bukásának napjainban ér véget a költő hősi halálával. **Arany János** (1817–1882) *Toldija* már 1847-ben a siker csúcsára juttatja a költőt. Mindketten hozzájárultak ahhoz, hogy a nemzet ne csupán a nemességé, hanem az egész magyarságé legyen.

Arany költészete a szabadságharc bukása után is őrizte a nemzeti szabadság eszméjét. A hasonló eszméket valló **Tompa Mihály** a maga korában szintén a legnépszerűbb költők közé tartozott.

KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Ki volt az „árvízi hajós”?
2. Ki kapta kortársaitól időskorában „a haza bölcse” elnevezést?
3. Kit neveztek a „legnagyobb magyarnak”, mikor és miért?
4. Milyen szellemi mozgalom előzte meg a reformkort?
5. Melyik drámának volt jelentős politikai hatása 1848. március 15-én?
6. Mivel hatott a közönségre lázítóan ez a drámai mű?
7. Kik a romantikus és kik a népies-nemzeti költők?
8. Nevezd meg néhány intézményt, amely a reformkorban létesült!

GONDOLKODÓ

1. Nevezd meg a személyeket, akikre az állítások vonatkoznak!
 - A) Az ő nevéhez fűződik a Nemzeti Múzeum megalapítása.
 - B) Erdélyi gróf, akit börtönbüntetésre ítéltek az osztrák kormány.
 - C) A *Hitel* című könyv szerzője.
 - D) A forradalmi kormány igazságügyi minisztere.
2. Készíts riportot Széchenyi Istvánnal! Fogalmazd meg a kérdéseket az alábbi válaszoknak megfelelően!
 - A) Ő hozta létre a könyvtárat a Nemzeti Múzeumban.
 - B) Támogatom a tehetséges művészeket és tudósokat.
 - C) A reform gondolatát ismerttettem meg az emberekkel.
 - D) A gazdasági életről szólnak.
 - E) Egy ország életében jelentős szerepet játszik a közlekedés. Ezért állítottam ismereteimet a közlekedés fejlesztésének szolgálatába.

OLVASD EL!

Kitűnő reformkori, romantikus festőnk, Barabás Miklós gyermekkorát idézi fel Mándy Iván *Egy festő ifjúsága* című regényének részlete. (Munkafüzet, 97. oldal.)

Nyugati példák

A reformok megindításában fontos szerepet játszott a nyugat-európai minták megismerése is. A sokat utazó Széchenyi olyan társadalmi-gazdasági eredményeket figyelhetett meg többek között Angliában, amelyek részben szembesítették a hazai elmaradottsággal, részben ötletet és bátorítást adtak az itthoni fejlesztések kezdeményezéséhez.

Nyugat-Európát ugyanis számos körülmény segítette fejlődésében a mi régióinkhoz képest. Nem vetette vissza a török uralom, sőt, épp ellenkezőleg, a földrajzi felfedezések nyomán a világkereskedelem centrumává vált, és messze előttünk járt. Volt mit tanulniuk az Angliába, Franciaországba érkezőknek: itt rég nem volt

◆ Az első lóverseny 1827-ben (J. E. G. Prestel litográfiája)

már jobbágyság, rég megvalósult a jogegyenlőség, eltörölték a születési előjogokat, a nemesi kiváltságokat. De gyakorlatiasabb kezdeményezésekhez is ötleteket kaptak a korabeli utazók: az angol lótenyésztés, a klubok társas élete, a művelődés formái, a közlekedés megoldásai mind ösztönzőleg hatottak Széchenyire, Wesselényire és megannyi kortársukra. A reformnemzedék tagjai ugyanakkor azt is világosan látták, hogy a fejlettebb ipar termékeinek vásárlása visszavetheti a hazai fejlődést. Batthyány Kázmér, Teleki László és Kossuth Lajos azért hozták létre 1844-ben a Védegyletet, hogy a hazai ipar is fejlődjön, s váljunk képessé olyan termékek előállítására, amelyeket amúgy csak külföldről vásárolhatnánk. A Védegylet tagjai vállalták, hogy azokból a termékekből, amelyeket Magyarországon is elő tudnak állítani, tíz éven át csak hazait vásárolnak, külföldi eredetűt nem.

Hazai fogyasztásunkban ma is központi szerepet játszanak a nyugati termékek. Coca-Colát iszunk, McDonald's termékeket eszünk, Adidas cipőben sportolunk, Forddal, Opelrel autózunk. – Mit gondolsz, hogyan növelhetnénk a hazai termékek fogyasztásának arányát?

Bár nagy általánosságban a nyugati termelés ma is fejlettebb a hazainál, azért mégiscsak léteznek olyan magyar termékek, amelyeket mi adunk el a világnak. – Gyűjtsetek ilyeneket! Mit gondolsz, miért baj, ha egy ország nyersanyagokat ad el és késztermékeket vásárol?

Kölcsey Ferenc

(1790–1838)

„Hass, alkoss, gyarapíts,
s a haza fényre derül!”

◆ Kölcsey Ferenc

ÉLETE ► A Szilágy megyei Szödemezeren született, középbirtokos nemesi családban. Hatéves volt, amikor apját, tizenkettő, amikor anyját elveszítette. Gyermekkorában fél szemére megvakult. A gyenge testalkatú gyermek könyvek közt nőtt fel. Kedves játéká volt, hogy homokból fölépítette Athént, emlékművet formált a görög történelem hőseinek, hadvezéreinek, és olvasmányai alapján szónoklatokat mondott róluk mint követendő példaképekről. A debreceni kollégiumban tanult. Több nyelven olvasott.

1805-ben, Csokonai temetésén találkozott Kazinczy Ferencel. Kazinczy tudományos munkára buzdította. Költőként is nagy jövőt jósolt neki: „...aki tizenkilenc éves korában ilyet ír – mit fog írni harmincban!” Kölcsey segítette mesterét nyelvújítási harcaiban. Szemere Pállal közösen válaszolt *Felelet* címmel a nyelvújítás ellenfeleinek *Mondolat* című gúnyiratára.

Pesten jogot tanult, majd szatmárcsekei birtokára költözött; itt élt és gazdálkodott haláláig. Ő nevelte árván maradt unokaöccsét, Kölcsey Kálmánt.

Költő és politikus ► Az irodalom művelése mellett egyre inkább fejlődött a hallgatag fiatalember politikusi és szónoki tehetsége. Megválasztották Szatmár megye képviselőjének az 1832-ben kezdődő pozsonyi országgyűlésen. A kibontakozó reform egyik vezéralakjaként tisztelték az országgyűlési fiatalok. Amikor Wesselényi Miklóst és Kossuth Lajost a császári hatalom perbe fogta, Kölcsey ügyvédként vállalta védelmüket.

Sorsa ► Szatmárcseke népe nem ismerte föl, hogy a jobbágyfelszabadításért harcolt. Irigyeinek bujtogatására fellázadtak ellene saját parasztjai. 1838-ban egy utazásakor megfázott, s a gyöngye szervezetű költő belehalt betegségébe. „Nem volt közénk való” – mondta róla Wesselényi Miklós. Szinte nem evilági tisztaságára utalt ezzel.

Jelentősége ► Költőként és tudósként meghatározó szerepe volt irodalmunkban, a magyar nemzetfogalom kialakulásában és elterjedésében. Ő írta nemzeti *Himnuszunkat*. Kiemelkedő reformpolitikus volt. Gondolatai ma is érvényesek a hazaszeretetről s a nemzeti türelemről: a nemzetet nem az idegen eredetűek kirekesztésével, hanem azok befogadásával képzelte el.

Himnusz

A magyar nép zivataros századaiból

Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendő't,
Mebühödte már e nép
A multat s jövőndőt!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak¹ vére.
S merre zúgnak hajjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágozának.

Értünk Kunság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt² csepegtettél.
Zászlónk gyakran plántalád³
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegedben:
Most rabló mongol⁴ nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozman⁵ vad népének
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre!⁶

Bújt az üldözött s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szerte nézett, s nem lelé
Honját a hazában,
Bércre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger felette.

Vár állott, most kőhalom;
Kedv s öröm röpkedtek,
Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.⁷
S ah, szabadság nem virúl
A holtnak véréből,
Kínzó rabság könnye hull
Árvánk hó szeméből!⁸

Szánd meg, Isten, a magyart,
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának.
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendő't,
Mebühödte már e nép
A multat s jövőndőt!

Cseke, 1823. január 22.

¹ Bendegúz: mondabeli őseink, a hunok fejedelme; Atilla és Buda apja. Bendegúznak vére: az ő leszármazottai

² nektár: az istenek itala a görög mondavilágban

³ plántalád: ültetted; (itt) kitűzted

⁴ mongol: a „tatárjárás” voltaképpen mongol betörés volt a középkorban

⁵ Ozmán: birodalomalapító török szultán

⁶ hamvveder: urna, melyben az elégett holtest hamvait őrizték

⁷ helyettek (régies): helyettük

⁸ árvánk hó szeméből: árvánk (sírástól) égő szeméből

Szövegértés, ismeretbővítés

1. A *Himnusz* majdnem kétszáz évvel ezelőtt keletkezett, ezért sok mindent régiesnek érzünk benne. Ettől azonban csak nő a művészi értéke: érezzük, hogy kiállta az idő próbáját. Főleg az igék használata régies: *felhozád* (felhoztad), *felvirágozának* (felvirágoztak).
 - Értelmezd önállóan a következő régies igealakokat: *plántálád, elsújtád, nem lelé, hányának*.
2. A tömör és kifejező költői nyelv jó néhány szókapcsolata szokatlanul hat. Az „*Őseinket felhozád / Kárpát szent bércére*” (mivel a vers mindvégig Istenhez szól), azt fejezi ki, hogy Árpád népe Isten segítségével följutott a Kárpátok magas hegycsúcsaira. Az „*Általad nyert szép hazát / Bendegúznak vére*” úgy érthető, hogy Isten segítségével Bendegúz leszármazottja, vagyis a honfoglaló Árpád hazát szerzett a Kárpát-medencében.
 - Értelmezd a következő kifejezéseket: „*Árpád hős magzatjai / Felvirágozának*”; „*Értünk Kunság mezein / Ért kalászt lengettél, / Tokaj szőlővesszein / Nektárt csepegtetél.*”
3. A szokványostól eltérő szórendet használ a költő a vers keretétől szolgáló első és utolsó versszakban.
 - Fogalmazd át a szokásos szórendben ezt a mondatot: „*Bal sors akit régen tép, / Hozz rá víg esztendő!*”

Himnusz, a Magyar nép
 Szívatáros székelyek által.
 Wéke. Január. 24.
 1823

Isten áld meg a Magyar népet
 Jó kedvvel, bőveléssel,
 Szívesen feljebb a vélelő kővet
 Én kiind alluvákkal,
 Bal sors akit régen tép
 Hozz rá víg esztendő!
 Megbűnhődte már a nép
 A múltat é' jövőjét!

Őseinket felhozád
 Kárpát szent bércére,
 Általad nyert szép hazát
 Bendegúznak vére.
 É' minek dognak haljain
 Tiszának, Bunának
 Árpád hős magzatjai
 Felvirágozának.

Értünk Kunság mezein
 Ért kalászt lengettél,

◆ A Himnusz kézirata

A himnusz fogalma ► A verscím *Himnusz* szavával meghatározható a költemény műfaja.

A himnusz ünnepélyes, imádságos mű, amelyet az ókori görög költők az istenek dicsőítésére írtak.

Újabban már nemcsak vallásos témákról írtak a költők himnuszt, hanem olyan eszmék kifejezésére is, mint a haza, az emberiség, a béke, az értelem vagy a szerelem. Kölcsey a hazaszeretetet szólaltatja meg versével.

Romantika ► Feltűnnek a műben a 19. század elején kibontakozó szellemi áramlat, a **romantika ismertetőjegyei**: a nemzeti múlt felé fordulás, a nagy ellentétek hangsúlyozása, a felélénkülő képzelet és a szenvedélyes hang.

A reformkor küszöbén ► Kölcsey 1823-ban, nem sokkal a reformkor kezdete előtt írta költeményét. Ekkor még alig látott erőt és szándékot arra, hogy a nemzet talpra álljon. A szabadságharcok bukásából arra a következtetésre jutott, hogy a nemzet sorsát a kiszámíthatatlan „*bal sors*” irányítja. A versnek imádságos formát adott, mert nem látott maga körül valóságos társadalmi erőket – egyedül Isten segítségével bízhatott.

A *magyar nép zivataros századaiból* alcím a cenzúrának szólt. A vers valóban a múltat idézi, de közben érezteti, hogy a múltbeli „*bal sors*” nem ért véget.

A cenzúra a politikai hatalom ellenőrzése az irodalmi művek tartalma fölött.

Szerkezet ► A költemény **keretes szerkezetű**. A keretes szerkezetben az utolsó versszak (némi változtatással) megismétli az első versszakot. Az első szakaszban Isten áldását kéri a költő a magyarságra, a befejezőben pedig azt, hogy szánja meg Isten a sokat szenvedett magyarokat.

A versben a történelmi megpróbáltatásokat kétszer annyi versszak idézi fel, mint a dicsőség évszázadait. A dicső múlt példái: 1. honfoglalás, 2. az Árpád-házi királyok alatti felvirágzás, 3. Mátyás győzelmei.

A „*Hajh*” indulatszóval kezdődik a **fordulat**. Következnek a történelmi megrázkódtatások: 1. tatárdúlás, 2. török hódítás, 3. legyőzött szabadságharcosok bujdosása.

A vers olvasói megérthették, hogy az évszázadok óta tartó Habsburg-elyomás áldozatairól van szó, rabságba hurcolt protestáns prédikátorokról, bujdosó kurucokról, a Martinovics-féle összeesküvés üldözöttjeiről.

Nemzeti önbírálat ► Megszólal a költeményben a **nemzeti önbírálat** is: Kölcsey a magyarság lelkiismeretét ébreszti, s büntudatot éreztet. Nemcsak az ellenség túlereje, hanem a belső vizsály is részese volt az ország romlásának: „*Hajh, de bűneink miatt / Gyúlt harag kebledben*”; és „*Hányszor támadt tenfiad / Szép hazám, kebledre.*”

UTALÁS A RÁKÓCZI-NÓTÁRA ► A vérözön és a lángtenger a vérbe fojtott szabadságharcokra vonatkozik. Erre a hősi múltra utal a versben a *Rákóczi-nóta* egyik rímpárja, a *tép-nép*, melyet Kölcsey a versébe rejtett. A *Rákóczi-nótában* így fordul elő ez a rím: *Jaj, régi szép magyar nép, / Az ellenség téged mikép / Szagat és tép.*

A romantikus képalkotás eszközei ► 1. Az örömet és a gyászt **költői képek** idézik fel. Isten haragvását ilyen szavak festik elénk: „*Gyúlt harag kebledben, / S elsújtád villámidat / Dörgő fellegedben.*” A komor hangzású szavak megjelenítik a végzetes csatákat, a tatár és török dúlást: „*Most rabló mongol nyilát / Zúgattad felettünk, / Majd töröktől rabigát / vállainkra vettünk.*”

2. **Szórendcsere** fejezi ki az ellenség győzelmeiről festett kép komorságát: „*Hányszor zengett ajkain / Ozmán vad népének / Vert hadunk csonthalmain / Győzedelmi ének!*”

3. A kifejezés eszköze az **ellentmondás**: a bujdosó nem lelte „*honját a hazában*”. A szó eleji *h* hangok ismétlése **alliteráció**, szó eleji rím. Éreztetni: saját hazájában sem talál otthonra az üldözött.

4. **Romantikus ellentétezés** érzékelteti a nép hányattatását, például: „*Bércre hág és völgybe száll*”. A „*vár*” helyett „*kőhalom*” maradt, „*kedv s öröm*” helyett „*halálhörgés, siralom*” hallatszik az országban.

5. **Fokozás** érezhető a nemzet bűnhődését felidéző képekben: a katasztrofák egyre súlyosabbak, ahogy az időben egyre közelebbek lesznek. A tragédiák csúcspontja a „*honját a hazában*” nem lelő üldözött magyarok, a bujdosók, száműzöttek megjelenítése.

Az imádság a szenvedések megmutatásával magasabb szinten ismétli meg a könyörgést: „*Szánd meg Isten a magyart, / Kit vészek hányának.*” A reménytelenségből csak isteni segítséggel lehet kijutni; ezért ismétlődik meg még nagyobb nyomatékkal az első versszak fohásza, a kínok tengerét idézve föl.

6. **Költői túlzás**. A romantikus képalkotás jellegzetes eszköze, amely el-túlozva érzékeltet valamit. Hazánk történelmi megpróbáltatásainak nagyságát emeli ki az, hogy a magyar nép már nemcsak a múltjáért, hanem jövőbeli tetteiért is megbűnhődött.

Végso remény ► Hiábavaló volt a rengeteg áldozat: „*...szabadság nem virul / A holtak véréből*”. Ez a költemény központi gondolata. Nemzeti himnuszunk a szabadság himnusza. „*Káromlás szolgálószívvel énekelni*” –

írta Babits Mihály. A szenvedések özöne sem hozta meg a legfontosabbat: a szabadságot. A reménytelenségben már csak Isten segíthet. Ezért hangzik fel újból, még mélyebbről a fohász Istenhez.

A nemzet imádsága ► A *Himnusz* a magyarok imádsága. Erkel Ferenc megzenésítésében vált nemzeti himnuszunkká, amely többek között a nemzeti ünnepeken, sportesemények alkalmával és a Magyar Rádió éjszakai műsorzárásakor mindig elhangzik. Először 1844-ben csendült fel a pesti Nemzeti Színházban. A *Himnusz* keletkezésének évfordulóján, minden év január 22-én a magyar kultúra napját ünnepeljük.

Verselés ► Mint már tanultunk róla, két verselési rendszer van jelen a magyar költészetben: az **időmértékes** és az **ütemhangsúlyos**. A *Himnusz* mindkét verselési rendszerben értelmezhető, mert a sorok ütemekre is felbontathatók, és ugyanakkor a trocheikus verslábak ritmusát is érezzük. Ráadásul a sorok rímelnek is, ami eléggé ritka, mert az időmértékes versek általában rímtelenek. Ezt a sajátos formát **rímes-időmértékes**, vagy más néven **nyugat-európai** verselésnek nevezzük. Ismétlésként idézzük föl: az időmértékes verselés a rövid és a hosszú szótagok szabályos váltakozásán alapszik. Itt a hosszú és a rövid szótagok váltakoznak, ezt a verslábát nevezzük trocheusnak.

◆ Benczúr Gyula: Vajk megkeresztelése (1870)

◆ Benczúr Gyula: Mátyás fogadja a pápa követeit – részlet (1915)

◆ Madarász Viktor: Zrínyi és Frangepán a bécsújhelyi börtönben (1864)

Mit gondolsz, miért volt kedvelt téma a 19. századi magyar festészetben a múlt eseményeinek megidézése? Keresd további, a magyar nép dicső múltját és a magyar nép megpróbáltatásait megjelenítő festményeket az interneten vagy művészeti albumban!

Az ütemhangsúlyos verselésben hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok váltakoznak. Mivel a magyar nyelvben mindig elől van a hangsúly, a költő ütemekre bontja a verssort, az ütemhatáron akaratlanul is kis szünetet tart az olvasó, s ezáltal az új ütem eleje – minthogy elől van a hangsúly – hangsúlyt kap.

KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Jellemezd a *Himnusz* szerkezetét!
2. Gyűjtsd össze a versben levő ismétléseket, ellentéteket, fokozásokat!
3. Milyen ellentétek utalnak a sikerekre és a kudarcokra?
 - a) Keresd ki azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek a boldogság példáit idézik a múltból!
 - b) Keresd ki azokat a részeket, amelyek gyászos példákat emelnek ki történelmünkéből!
4. Figyeld meg a rímek elhelyezkedését: minden páros és minden páratlan verssor rímel egymással. Az ilyen rímeket **keresztrímek**nek nevezzük.

GONDOLKODÓ

1. A megnevezett földrajzi egységek egy-egy jelképes mozzanat hordozói. Melyikhez melyiket kapcsolnád a következők közül?

- jólét, gazdagság
- vereség, megaláztatás
- diadal, büszkeség
- honfoglalás

2. Melyik sorpár fejezi ki az alábbi tartalmakat? Hogy hangzik a gondolat a versben?

- A) A külső ellenség elől menekülőt saját honfitársai is üldözték.
- B) Sokszor saját polgárai gyengítették, rombolták az országot.
- C) Az önfeláldozó hazafiak áldozata eredménytelen maradt.
- D) Aki már sokat szenvedett, az megérdemli, hogy jobbra forduljon a sora.

Címer, zászló, himnusz

A gondolkodó ember úgy próbálja megérteni az őt körülvevő világot, hogy részekre osztja. Látjuk magunk körül a társadalmat és a természetet, a természetben belül a földfelszínt és az élővilágot, utóbbi részeként az állatokat, a növényeket, és így tovább. A világszeleteknek, világmozaikoknak nevet adunk, hogy azonosíthassuk őket. Az azonosításhoz nemcsak hangokat és betűket használhatunk, hanem másfajta jeleket is. A közösségek gyakran azonosítják magukat grafikus jelekkel: a városoknak, régi családoknak címerük van, az egyes országok lakói nemzeti színeikkel fejezik ki önazonosságukat. A nemzeti címerek és lobogók mellett népeket azonosító jelek a focimeccsek elején, a nemzetközi sportesemények díjátadásain felcsendülő himnuszok is. Nálunk Kölcsey verse vált nemzeti jelképverssé: a *Himnusz* lett a himnuszunk. 1844-ben döntött úgy a Nemzeti Színház, hogy pályázatot ír ki a vers megzenésítésére. A 13 beérkezett pályaműből Erkel Ferenc zenéje nyerte el a zsűri tetszését. Azóta ezzel a dallammal énekeljük nemzeti jelképversünket, sőt, annyira kultúránkba ivódott Erkel zenéje, hogy annak szöveg nélküli előadása, akár csak néhány üteme is képes e jelszerepet betölteni, magyarságunkat kifejezni.

Válassz egy-egy országot minden kontinensről! Rajzold le a füzetedbe a zászlójukat és a címerüket!

Tokaji szőlővesszeje

Tokaji bor csakis olyan szőlőből készíthető, amely a hegyaljai borvidék vulkanikus talajú hegyoldalain terem. Az itteni szőlőből készített borok közül is az aszú a leghíresebb: a királyok borának és a borok királyának nevezik. De mit is jelent az aszú? Ősszel a szőlősgazdák megvárják, míg a túlérlett szőlőszem héja megreped, és megtelepszik rajta az aszúsodást okozó gomba. Október végén kádba gyűjtik az aszúszemeket, s tésztazerű péppé dolgozzák össze. Erre bort öntenek, áztatás után préselik, majd tölgyfa hordókban érlelik. Minél több a pépes aszútészta a borral hígított anyagban, annál értékesebb a végtermék: 3, 4, 5 vagy 6 puttonyosnak nevezik. Az 5 puttonyost hét évig, a 6 puttonyost nyolc évig érlelik palackozás előtt. Kölcsey méltán nevezi a tokaji termést „nektárnak”, hiszen a nektár az olümposzi istenek italának a neve, s ennél finomabbat ők sem ihattak.

Kazinczy Ferenc, Kölcsey egyik mestere egyik versében a tokaji borhoz hasonlítja a jó verset:

„Íz, szín, tűz vagyon a borban, ha hegyaljai termés:
íz, csín, tűz vagyon a versben, ha mesteri a mív.”

– Mely szavakkal kéri számon a szenvedélyt, a formai csiszoltságot és az egyéni stílust?

Huszt¹

Bús düledékeiden, Husztnak romvára, megállék;
Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok elontott
Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.
És mond: Honfi! mit ér epedő kebel e romok ormán?
Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
Messze jövővel komolyan vess öszve jelenkort:
Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!

1831

Szövegértés, ismeretbővítés

1. Értelmezd a régies szóalakokat: *megállék, vala, kele, oszlopi, inte, öszve, derül!*
2. Mondj **szinonimákat** a következő kifejezésekre: *düledék; felleg; csarnok; elontott; rémalak; honfi; epedő kebel; ormán; árnya; visszamerengni; jövőd; vess öszve; fényre derül!*

ROMANTIKUS JELKÉP: A VÁRROM ► A 19. század első felében költők és festők közkedvelt témája a várrom. A régi dicsőség színhelye ez: végvári küzdelmeké, szabadságharcoké. Huszt Rákóczi idején, a kuruc háborúkban vált híressé.

◆ Hollósy Simon: Huszt (1896)

Szakítás a romantikus álmodozással ► Kölcsey korai versei általában egy álmodozó lélek panaszait fejezték ki. A *Huszt* véglegesen szakít az „*epedő kebel*” érzelmességével. A költő belátja, hogy a régi dicsőségre is hiábavaló csupán „*visszamerengni*”. A jelenkort teteket kíván. A várromban elképzelt múltat a messze jövőd terveivel, az alkotás eredményeivel veti össze. Kiadja a reform legfontosabb parancsát: „*Hass, alkoss, gyarapíts*”. A cél a haza fölemelkedése: „*s a haza fényre derül!*”

¹ Huszt: a középkorban épült és a 18. században romba döntött vár az ország északkeleti részén

